

1. Ілляшенко Т.Д. Чому їм важко вчитися? Діагностика і корекція труднощів у навчанні молодших школярів. Київ : Початкова школа, 2003. 128 с.

2. Сак Т.В. Психолого-педагогічна типологія затримки психічного розвитку та її реалізація в організації корекційного навчання. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2017. Вип. 33. С. 164-169.

3. Сак Т.В., Прохоренко Л.І., Омельченко І.М., Логвінова І.П., Бабяк О.О. Концепція науково-методичного забезпечення формування навчальної діяльності учнів із затримкою психічного розвитку (Проект). Особлива дитина: навчання і виховання. 2015. № 3 (75). С. 7-17. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/107198/>.

Блеч Ганна,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
відділу освіти осіб з інтелектуальними порушеннями
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
м. Київ, Україна

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Нові демократичні засади розвитку суспільства вимагають перегляду теорії та практики спеціальної освіти і визначення ефективних корекційно-розвиткових технологій навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку. У цьому контексті актуальним є забезпечення належних умов для здійснення інноваційної діяльності, пошук оптимальних методів, прийомів навчання, зокрема, сучасних технологій навчання грамоти для дітей з інтелектуальними порушеннями розвитку.

Навчання грамоти – складний і важливий період у житті дитини, коли вона опановує первинні навички читання та письма. Читання та письмо – види мовленнєвої діяльності, основою для яких є усне мовлення. Основою для навчання грамоти є загальномовленнєвий розвиток дітей. Тому під час підготовки до навчання грамоти важливий весь процес мовленнєвого розвитку дітей (розвиток зв'язного мовлення, словника, граматичної сторони мовлення, виховання звукової культури мови).

Цілеспрямована підготовка до навчання грамоти, формування

елементарних знань про мову підвищують рівень її довільності та усвідомленості, що в свою чергу здійснює вплив на загальний мовленнєвий розвиток, підвищення мовленнєвої культури дітей. Таким чином, необхідний двобічний зв'язок між процесом розвитку мовлення та підготовкою до навчання грамоти. Писемне мовлення – це зорова форма існування усного мовлення. В ньому моделюється, тобто позначається певними графічними знаками, звукова структура слів усного мовлення, часова послідовність звуків переводиться у просторову послідовність графічних зображень, тобто букв.

Читання є складним психічним процесом, і насамперед, смислового мовлення, його розуміння. Читання починається із зорового сприймання, розрізнення та впізнавання букв. На цій основі відбувається співвіднесення букв із відповідним звуками та здійснюється відтворення звуковимовного образу слова, його прочитання. І, нарешті, внаслідок співвіднесення звукової форми слова з його значенням здійснюється розуміння прочитаного.

Читання та письмо є аналітико-синтетичним процесом, який включає звуковий аналіз і синтез елементів мовлення. О. Р. Лурія визначав читання як особливу форму імпресивного мовлення, а письмо – як особливу форму експресивного мовлення.

Процес вироблення первинних навичок читання, письма і мовленнєво-комунікативних умінь залежить від психологічних, фізіологічних і фізичних закономірностей сприймання особистості та її індивідуальних особливостей.

Порушення інтелектуального розвитку значно перешкоджають своєчасному і повноцінному розвитку і формуванню мовленнєвої діяльності. Це означає, що у дітей спостерігаються відставання у розвитку граматичної, лексичної та фонематичної сторін мовлення, які викликають значні порушення формування інтелектуального компонента усіх ланок мовленнєвої діяльності. Психологічна основа технології навчання грамоти полягає у доборі таких методичних прийомів, які б враховували особливості сприймання, уваги, пам'яті, мислення, дитини з інтелектуальними порушеннями.

У традиційній методиці початкового навчання грамоти навчають за

звуковим аналітико-синтетичним методом, розробленим К. Ушинським. Сама назва говорить про те, що в основі навчання лежить аналіз і синтез звукової сторони мови та мовлення. Дитина зможе навчитися читати та писати лише тоді, коли оволодіє вмінням переводити графічні знаки у звуки і навпаки, тобто навчиться здійснюватися звуко-буквений аналіз слів.

У роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями, які не можуть засвоїти звуковий аналіз слів застосовують систему методичних прийомів, елементи нетрадиційних технологій навчання читання та письма наприклад, М. Монтесорі, М.Зайцева, Г. Домана та їх прихильників та послідовників.

Так, за технологією М. Монтесорі, навички читати як інтелектуальний акт, є вищим ступенем розвитку чуттєвого сприймання у дітей, а навички писати – акт, у якому переважають психомоторні механізми. Тому вона і вирішила вчити дітей обмацувати пальчиками контури букв абетки для підготовки руки дитини до письма. Саме тому свій метод педагог визначила як «метод письма», оскільки засвоєння грамоти автор започаткувала з письма, а не з читання.

В основі технології М. Зайцева лежить відомий принцип навчання читання не по буквах або складах, а по складових частинах. Складовою частиною, за М. Зайцевим, вважається співзвуччя приголосного звуку з голосним (*на по-лі*), окремий голосний звук в якості складу (*І-ра*), а також приголосний з м'яким знаком (*мі-ль*). При цьому матеріал, з яким працює дитина в процесі навчання, простий – це кубики. На кожній грані кубика написана одна зі складових частин, причому кожна має свій колір. Дитина вивчає не написання окремих букв, а відразу написання різних складів чи складових частин: *га, гу, ро, са, сі, си*. Потім вони легко складаються в слова: *гу-си, ро-са*.

В результаті напрацювань педагога М. Зайцева виникла ціла система розвитку навчання грамоти дітей, заснована на наступних базових принципах:

- 1) принцип перший – вчитися, граючи;
- 2) принцип другий – читання по складових частинах. Діти не вчать букви, а читають відразу по складах і складових частинах. Вони записані в навчальних таблицях і на гранях кубиків.

3) принцип третій – починаємо з «письма». Діти показують в таблиці потрібні склади (складові частини) або знаходять кубики для складання слова, тобто вони перетворюють звуки в знаки – а отже, пишуть! Суть методу М. Зайцева в тому, щоб показувати дитині слова, а не пояснювати, як окремі літери зливаються в склади, а потім у слова.

Часто дітям з інтелектуальними порушеннями розвитку складно навчитися читати, просто вивчаючи букви. Тож доводиться шукати альтернативні способи, які б допомогли відкрити для всіх дітей дивовижний світ читання.

Один із можливих варіантів вирішення цієї проблеми запропонував американський лікар-фізіотерапевт Г. Доман. Ця технологія, побудована на основі використання методу цілих слів (О. Декролі, Г. Доман). Процес навчання грамоти має здійснюватися паралельно з мовленнєвим розвитком дітей. Треба записувати назви різних предметів на окремих картках. Таким чином, дитина матиме можливість фіксувати свою увагу не лише на предметі, а ще й на слові, яке його позначає. Пам'ять дитини буде паралельно фіксувати образ і слово. Далі картки систематизуються за тематичними групами і показуються дитині кілька разів протягом дня. Після опрацювання карток переходять до читання словосполучень, речень тощо. Нині його методику називають «глобальним читанням». На сьогодні глобальне читання активно використовують для навчання дітей з інтелектуальними та комплексними порушеннями розвитку. Ця технологія, відбувається за тими ж принципами, що і оволодіння усним мовленням. Ми опановуємо говоріння завдяки тому, що з самого дитинства постійно чуємо мову інших людей. За цією логікою, тоді ж дитина може навчитися читати, постійно сприймаючи конкретні слова (візуально та на слух). Адже людина мислить цілими слова та поняттями, а не окремими буквами. Літери, які їх утворюють, є для дитини абстракціями (на відміну від реальних предметів). Тож і вивчити слово, яке позначає конкретний образ, простіше, ніж запам'ятовувати кожен букву.

На сьогодні не існує універсальної технології навчання грамоти для дітей з інтелектуальними порушеннями. У процесі навчання дітей необхідно спиратися на їхні індивідуальні психофізичні, мовленнєві здібності та

особливості.

У навчанні читання та письма методи і прийоми розглядаються як взаємопов'язані способи навчання, що разом складають систему. Тобто для практики навчання грамоти дітей з інтелектуальними порушеннями важливим є не стільки розмежування методів і прийомів, скільки підпорядкування їх результату у вигляді дидактичних завдань. Певні цілі навчальної діяльності вибудовують ієрархію відповідних їм методів і прийомів, дій, як основних, так і допоміжних. Отже, формування навички читання та письма передбачає розумне поєднання чинних традиційних та інноваційних методів і прийомів навчання.

Комплексне, використання різних технологій, поєднання традиційних та інноваційних принципів навчання, використання методичних прийомів, які не суперечать основним методикам, інтеграція змісту освіти, що лежить в основі аудіо-візуально-кінестетичного методу навчання дозволить створити оптимальні умови для оволодіння грамотою.

Список літературних джерел:

1. Антосюк О., Ведмідь О., Дишлюк Т., Онофрійчук Н. Використання елементів М. Монтесорі у роботі з розумово відсталими дітьми / О. Антосюк, О. Ведмідь, Т. Дишлюк, Н. Онофрійчук // Навч.- метод. посібник. Біла Церква, 2011.
2. Андреева В.М. Такі різні діти! Що з ними робити // Початкове навчання і виховання. – 2009. – № 4. (Вкладка) – С.32-1– 32-16.
3. Блеч Г.О. Особливості навчання грамоти дітей з інтелектуальними порушеннями / Г.О. Блеч // Теорія і практика спеціальної педагогіки та психології: збірник наукових праць. Вип. 10. – К., 2018. – С. 10-15.
4. Пометун О. Інтерактивні методики та системи навчання. К., 2007. 112 с.

Бобренко Інна,
науковий співробітник
відділу освіти осіб з інтелектуальними порушеннями
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна

**СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ
УЧНІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**
У межах реалізації Концепції «Нова українська школа» та Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року